

Arbetslöshetsbegrepp

I det föregående numret av denna tidskrift presenterade Inga Persson den nya arbetsmarknadsteori som har vuxit fram under de senaste åren [Persson 1973]. Denna nya arbetsmarknadsteori har, samtidigt som den givit insikter i hur arbetsmarknaden fungerar, ställt krav på nya begrepp. Speciellt gäller att den gängse uppdelningen av arbetslösheten i konjunktur-, struktur- och friktionsarbetslöshet har kommit att kännas alltmer otillfredsställande. Distinktionerna har dock aldrig varit helt klara. Man har haft problem när man sökt skilja ut vad som är konjunktur- och vad som är strukturarbetslöshet¹, och skillnaden mellan struktur- och friktionsarbetslöshet har varit långt ifrån klar².

I den nya arbetsmarknadsteorin har det funnits olika ansatser till bildandet av en ny arbetslöshetsteori med nya arbetslöshetsbegrepp [Microeconomic Foundations 1970]. Ett försök till sammanfattning av denna teori har gjorts av Phelps [1972] som presenterar ett begreppsschema för arbetslöshet. Phelps förslag till indelning innehåller många intressanta element men det finns samtidigt flera invändningar att göra mot denna indelning. Jag skall här efter en kort presentation av de olika arbetslöshetsbegreppen framföra några invänd-

ningar mot Phelps klassifikationsschema.

Phelps arbetslöshetsbegrepp

Phelps gör en indelning av arbetslösheten efter orsaker (eller motiv) och skiljer mellan fyra typer av arbetslöshet nämligen sökarbetslöshet, väntearbetslöshet, köarbetslöshet och spekulativ arbetslöshet. Denna indelning motiveras närmast med att den svarar mot olika typer av informationsproblem. Väntee- och köarbetslöshet kan emellertid existera även om inga informationsproblem föreligger. Det framgår vidare inte klart av texten om Phelps menar att hans arbetslöshetsbegrepp täcker in alla typer av arbetslöshet.

Sökarbetslöshet

Om någon av någon orsak har blivit arbetslös så är det inte säkert att det bästa för denna individ är att ta det första arbete han kan finna. Individen har ofta anledning att fortsätta att söka efter ett bättre arbete. Hur länge en individ söker beror bl a på vilka förväntningar individen har och hur de överensstäm-

¹ Se Dahmén [1973] och den efterföljande diskussionen i Ekonomisk Debatt.

² För en noggrann genomgång av problemen se Perlman [1969], kap VIII.

mer med förhållandena på arbetsmarknaden. Denna typ av arbetslöshet kallar Phelps sökarbetslöshet. En orsak till att en individ blir sökarbetslös är att han själv slutar ett arbete för att lättare kunna söka efter andra och bättre arbeten. Andra och i varje fall i Sverige viktigare orsaker är inträde eller återinträde på arbetsmarknaden och företagsnedläggningar/driftinskränkningar.

Väntearbetslöshet

I vissa yrken är det så att man har anställning och arbete som varar så länge som en viss arbetsuppgift varar. Denna anställningsform är vanlig bla inom byggnadsindustrin. När en sådan anställning tar slut är det vanligt att de berörda individerna inte aktivt söker nytt arbete utan i stället väntar tills en tillfredsställande möjlighet till en ny liknande anställning uppkommer. Alla nya arbetsuppgifter/anställningar är inte likvärdiga; avstånd från bostaden, lön och arbetsmiljö kan skilja sig åt. Liksom i fallet med sökarbetslöshet får individen ett problem med att bestämma hur länge han skall dröja med att acceptera ett arbete. Individen har ju också här att välja mellan ett arbete nu och ett annat kanske bättre, senare. Hur länge en individ går utan arbete beror även i detta fall på individernas förväntningar och de faktiska arbetsmarknadsförhållandena. Denna typ av arbetslöshet kallar Phelps väntearbetslöshet.

Köarbetslöshet

De olika företagen varierar inte lönerna så att det hela tiden råder balans mellan varje företags efterfrågan på arbetskraft och utbudet av arbetskraft till respektive företag. Om efterfrågan på ett företags varor och tjänster minskar, sänker inte företaget lönerna för att få balans utan permitterar i stället en del av de anställda. Det finns flera olika förklaringar till att lönerna är begränsat rörliga nedåt, orsaker som vi dock inte skall gå in på här. Om företaget efter en minskning av personalen expanderar på nytt, är det i många fall regel att de som tidigare arbetat i företaget har förtur. De permitterade kan i många fall sägas stå i kö för att få arbete vid företaget där arbetad tid vid företaget bestämmer placeringen i kön. Denna företeelse är kanske mest påtaglig på typiska bruksorter. Phelps kallar denna arbetslöshet för köarbetslöshet.

Spekulativ arbetslöshet

Om hushållen bedömer lönerna som tillfälligt låga är det möjligt att hushållen bjuder ut mindre arbetskraft än vad de skulle ha gjort om de upplevt lönerna som normala. Hushållen kan välja att ta ut mera fritid när de upplever lönerna som tillfälligt låga och planera att arbeta mer när lönenivån blir normal eller övernormal. Denna typ av sysselsättningsminskning kallar Phelps för spekulativ arbetslöshet eller spekulativ under-sysselsättning.

Några problem i samband med Phelps arbetslöshetsbegrepp

Phelps diskuterar i anslutning till de olika arbetslöshetsbegreppen hur respektive typ av arbetslöshet påverkas av förändringar i den totala efterfrågan på varor och tjänster. Phelps genomgående slutsats är att en förändring av den totala efterfrågan som ger en inflation större än den förväntade inflationen, medför en sänkning av arbetslösheten. Phelps arbetar först med hypotesen att om den faktiska inflationen är densamma som den förväntade, så är arbetslösheten av en viss given storlek (den naturliga arbetslöshetskvoten)³ oavsett hur stor den förväntade och faktiska inflationen är.

Förväntningarna antages påverkade av hur den faktiska inflationen varit. Detta medför att man inte får en utan flera "momentana" Phillipskurvor. Phelps modifierar sedan sitt antagande om den naturliga arbetslösheten (inflationen påverkar realvärdet av minimilöner och en tillfälligt högre sysselsättning påverkar fackföreningarnas medlemsantal och därmed fackföreningarnas lönepolitik vilket i sin tur påverkar den naturliga arbetslöshetskvoten).

Vad är arbetslöshet?

I Phelps bok finns ingen klar definition av vad arbetslöshet är för någonting. Han ger ingen operationell definition som gör det möjligt att skilja ut om en person är arbetslös eller inte. I regel brukar man räkna en person som arbetslös om han saknar arbete och i någon mening söker arbete, eventuellt kompletterat med kravet att det sökta arbetet uppfyller vissa villkor [Niklasson 1973]. Denna typ av definition använ-

³ En kortfattad presentation av idéerna bakom teorin om den naturliga arbetslöshetskvoten återfinns i Södersten [1973].

Orsak till arbetslöshet	Aktivitet under arbetslöshet		
	Söker efter arbete	Väntar på arbete	Står i kö för arbete
Ny- eller återinträde på arbetsmarknaden			
Personal- eller driftsinskränkning			
Permittering			
Åtaget arbete slutfört			
Slutat på eget initiativ			

der man i både arbetslöshetsräkningar-
na och arbetskraftsundersökningarna.
Däremot skiljer sig de båda undersök-
ningarna åt vad gäller definitionen av
vad det innebär att söka arbete. Sök-,
vänte- och köarbetslöshet i Phelps
mening kan insorteras inom ramen för den-
na typ av definition av arbetslöshet bara
man formulerar begreppet "söka ar-
bete" tillräckligt vitt. I varje fall enligt ar-
betskraftsundersökningarnas definition
av arbetslöshet bör merparten av de
vänte- och köarbetslösa ingå. Däremot
går det knappast att inordna den speku-
lativa arbetslösheten inom den gängse
definitionen av arbetslöshet. Eftersom
individer som är spekulationsarbetslösa
inte kommer med i olika typer av ar-
betslöshetsstatistik, kan en teori för den-
na typ av arbetslöshet inte heller bidra
till att förklara Philipskurvan då anta-
let arbetslösa ej ökar när antalet speku-
lationsarbetslösa ökar. Däremot kan ar-
betslöshetsprocenten öka genom att ba-
sen (antal individer i arbetskraften) mins-
kar som en följd av spekulationsarbets-
lösheten. Det är dock inte detta Phelps
avser. Phelps bygger här på Lucas-Rap-
ping [1970]. Inte heller där finns emel-
lertid någon tillfredsställande förklaring
till varför man skall kalla "spekulations-
arbetslösa" för arbetslösa.

Arbetslöshetens orsaker

Phelps menar själv att han har gjort en
uppdelning av arbetslösheten efter orsa-
ker eller motiv. Det är emellertid oklart
vad Phelps menar med orsak till arbets-
löshet. Han kan knappast avse den ut-
lösande orsaken till att en individ blir
arbetslös. Man kan bli arbetslös genom

att man själv slutat ett arbete för att
bättre kunna söka ett nytt, men man blir
knappast frivilligt arbetslös för att ställa
sig i kö för arbete vid samma företag⁴.
Phelps indelning är snarare en indelning
efter *beteende under arbetslöshet* och
som sådan självklart av stort intresse.
En person som är arbetslös söker, väntar
och/eller står i kö efter arbete.

Den utlösande orsaken till att en in-
divid blivit arbetslös kan vara att före-
taget har lagts ner eller inskränkt sin
verksamhet, att åtaget arbete har slut-
förts, att en individ slutat på eget initia-
tiv, att en individ går över från en an-
nan aktivitet (tex studier) till arbets-
kraften utan att ha arbetet klart vid
övergången.

Vi kan därför ställa upp ovanstående
schema.

En individ kan tex vara permitterad
och stå i kö för arbete och samtidigt
söka efter arbete. Aktiviteterna utesluter
inte varandra utan kan ske samtidigt el-
ler i följd efter varandra. En person som
efter att ett åtaget arbete blivit slutfört
först väntar på nytt arbete, börjar kan-
ske efter en tid söka efter nytt arbete.

⁴ Sökarbetslöshet i den meningen att indi-
viden lämnar sitt arbete för att söka efter
arbete är så vitt man känner till relativt
ovanlig i Sverige [AMS 1972]. Byten mellan
arbeten går ofta utan mellanliggande ar-
betslöshetsperiod. Detta är sannolikt en av
förklaringarna till att den genomsnittliga ar-
betslöshetstiden är längre i Sverige än i
USA. En andra förklaring kan vara att lö-
nedifferenserna är mindre i Sverige och där-
med också incitamenten till att lämna ar-
beten för att söka efter nya. En tredje förkla-
ring kan vara skillnader i utslagningen från
arbetsmarknaden.

Man kan sedan gå vidare och diskutera dels vilka faktorer som bestämmer antalet individer som blir arbetslösa av olika orsaker och dels vilka faktorer som bestämmer vilken eller vilka aktiviteter man ägnar sig åt under arbetslösheten och hur länge man ägnar sig åt dem när man blivit arbetslös (arbetslöshetstidens längd). Phelps gör enbart det senare. Han diskuterar därför inte alla de faktorer som påverkar arbetslöshetens storlek.

Sammanfattning

Traditionellt har man försökt att skilja mellan konjunktur-, struktur- och friktionsarbetslöshet. Denna typ av klassificering har haft ett relativt begränsat värde som underlag för den ekonomiska politiken. Det är troligt att man kan komma längre genom att i stället skilja ut olika sätt på vilka människor blir arbetslösa och olika beteenden under arbetslösheten. Man kan sedan studera vilka faktorer som påverkar antalet som blir arbetslösa på olika sätt och beteendet under arbetslöshet och hur man på olika sätt kan påverka dessa faktorer. Man får en indelning av arbetslösheten i olika dimensioner. Vad man sedan

kallar de olika arbetslöshetstyperna är naturligtvis av sekundärt intresse.

Fil dr *Eskil Wadensjö*
Lunds universitet

Referenser

- AMS [1972], *Meddelanden från utredningsenheten 1972: 26*
- Dahmén, E., [1973], "Strukturell" arbetslöshet — ett överdrivet problem", *Ekonomisk Debatt*, årg 1, nr 2
- Lucas, R. E. Jr och Rapping L. E., [1970], "Real Wages, Employment and Inflation" i *Microeconomic Foundations of Employment and Inflation Theory*, utg E. S. Phelps, New York
- Niklasson, H., Johannesson, J., och Wretborn C., [1973], *Svensk arbetsmarknadsforskning ur samhällsekonomisk synvinkel*, Stockholm
- Perlman, R., [1969], *Labor Theory*, New York
- Persson, I., [1973], "En arbetsmarknadsteori för 70-talet", *Ekonomisk Debatt*, årg 1, nr 7
- Phelps, E. S., [1971], *Inflation Policy and Unemployment Theory*, London
- Södersten, B., [1973], "Socialpolitik och ekonomisk politik", i *Välfärdens pris*, utg P. Tillgren, Stockholm
- Microeconomic Foundations of Employment and Inflation Theory*, [1970], utg E. S. Phelps, New York